

O porovnávacej literárnej vede v Estónsku

JANA TESAŘOVÁ

Ústav svetovej literatury SAV

Jana Tesařová: *Ste vedeckou pracovníčkou Literárneho centra Underovej a Tuglasa Estónskej akadémie vied v Tallinne a súčasne pôsobíte ako docentka porovnávacej literárnej vedy na Tallinnskej univerzite. Porovnávacia literárna veda má v Estónsku dlhoročnú tradíciu. Mohli by ste nám ju priblížiť?*

Anneli Mihkelev: Prvé centrum porovnávacej literárnej vedy bolo zriadené roku 1919 na Univerzite v Tartu.¹ V rokoch 1919–1943 tam na katedre estónskej a porovnávacej literatúry pôsobil Gustav Suits,² ktorý sa zaslúžil najmä o rozvoj estónsko-fínskych a fínsko-estónskych vzťahov. Tartu bolo dlhé roky – dokonca aj v sovietskom období – hlavným centrom porovnávacieho výskumu v baltskom regióne. Komparatistika sa pestuje na Univerzite v Tartu aj v súčasnosti; jej vedúcou osobnosťou je profesor Jüri Talvet,³ ktorý od roku 1992 pôsobí na katedre porovnávacej literárnej vedy (Chair of Comparative Literature at the University of Tartu). Roku 1994 profesor Talvet inicioval založenie Estónskej asociácie porovnávacej literárnej vedy (Estonian Association of Comparative Literature) a stal sa jej predsedom. Estónski komparatisti vydávajú od roku 1996 ročenku *Interlitteraria*. Časopis sa zameriava na výskum medzikultúrnych a medziliterárnych vzťahov a súvislostí; keďže je štvorjazyčný a príspevky v ňom sa uverejňujú v angličtine, nemčine, španielčine a vo francúzštine, je otvorený nielen domácim, ale aj zahraničným bádateľom. Ďalším centrom komparatistiky v Estónsku je Tallinn. Začiatkom deväťdesiatych rokov bol v Tallinne založený Estónsky ústav humanitných vied, ktorý sa roku 2005 zlúčil s Tallinnskou univerzitou. V súčasnosti pôsobí na Tallinnskej univerzite viacero ústavov a kateder, ktoré sa venujú porovnávaciemu výskumu a ponúkajú viaceré študijné programy zamerané na porovnávaci literárnu vedu.

Jana Tesařová: *Porovnávacia literárna veda sa v Estónsku inštitucionalizovala a zahŕňa aj vedeckovýskumnú, aj pedagogickú oblasť. Zaujímalo by ma, ako sa vo vašej krajine prijíma tzv. kultúrny zvrät (cultural turn).*

Anneli Mihkelev: Skutočnosť, že literatúra sa už neskúma oddelene od ostatnej kultúry, že viac nie je izolovaná, ale začleňuje sa do širšieho kontextu kultúrnych štúdií, sa v Estónsku akceptuje. Dôkazom sú naše vedeckovýskumné ústavy a jednotlivé katedry, ktoré prepojili kulturologický výskum s literatúrou. Takýmto prepojením sa otvárajú nové možnosti pre porovnávaci výskum, takže popri výskume

medziliterárnych vzťahov a súvislostí (ktorý reprezentuje porovnávací výskum v rámci jednej vednej disciplíny – literárnej vedy) sa realizuje aj porovnávací výskum v rámci viacerých vedných disciplín: literatúra a výtvarné umenie, literatúra a hudba, literatúra a kultúrna antropológia, literatúra a história (v Estónsku sa v súčasnom období intenzívne venujeme tejto oblasti a skúmame previazanosť literatúry s dejinami a dejinným vývojom), literatúra a spoločnosť, literatúra a politika, literatúra a internet atď. Kultúrny zvrät vyústil do interdisciplinárneho výskumu a prehĺbil aj porovnávací výskum. V Estónsku máme v súčasnosti niekoľko centier, ktoré sa venujú kulturologickému výskumu a porovnávacej literárnej vede: Ústav kulturologie a výtvarného umenia na Univerzite v Tartu (Institute of Cultural Research and Fine Arts, University of Tartu), Estónsky ústav humanitných vied: Štúdie Stredného východu a Ázie na Univerzite v Tallinne (Estonian Institute of Humanities: Middle-Eastern and Asian Studies, Tallinn University), Ústav germánsko-románskych jazykov a kultúr na Univerzite v Tallinne (Institute of Germanic-Romance Languages and Cultures, Tallinn University), Literárne centrum Underovej a Tuglasa Estónskej akadémie vied: Baltsko-nemecké štúdie, Baltské literatúry (Under and Tuglas Literature Centre of the Estonian Academy of Sciences: Baltic-German Studies, Baltic Literatures). Porovnávacia literárna veda v Estónsku sa vyznačuje určitou dvojkoľajnosťou, vychádza z dvoch odlišných tradícií: prvú líniu reprezentujú estónski filológovia „svetovisti“ (germanisti, anglisti, romanisti, rusisti atď.), ktorí orientujú porovnávací výskum na cudzojazyčné literatúry. Druhú líniu reprezentujú filológovia estonisti, ktorí orientujú porovnávací výskum na domácu, estónsku literatúru, pričom javy a procesy v estónskej literatúre skúmajú v širšom kontexte a v medziliterárnych súvislostiach; táto línia je v Estónsku v ostatných rokoch rozšírenejšia.

Jana Tesařová: *Literárne centrum Underovej a Tuglasa Estónskej akadémie vied, pomenované podľa dvoch estónskych klasikov,⁴ sa venuje literárnej vede, pričom jeho činnosť je úzko spätá s lotmanovskou tradíciou, so semiotickým prístupom k literatúre. Mohli by ste priblížiť činnosť tallinnského vedeckého pracoviska? Akým výskumným úlohám sa venujete?*

Anneli Mihkelev: Naše vedecké pracovisko sa venuje výskumu estónskej literatúry, pričom využívame historický aj teoretický prístup. Zároveň skúmame estónsku literatúru v širšom kontexte baltského literárneho priestoru a v medziliterárnych súvislostiach so svetovou literatúrou. V spolupráci s lotyšskými a litovskými literárnymi vedcami sme zostavili slovník baltských spisovateľov, ktorý obsahuje 300 hesiel baltských (estónskych, lotyšských a litovských) spisovateľov. Dôležitou výskumnou oblasťou je aj kulturologia: výskumný program *Ideologické a rétorické modely kultúrneho diskurzu* sa zameriava na otázky narácie, rétoriky. Od roku 1998 pracujeme aj na rozsiahlej výskumnej úlohe *Estónska kultúra v 20. storočí*.

Pokiaľ ide o moje výskumné úlohy, venujem sa baltským literatúram, najmä porovnávaciemu výskumu estónskych a lotyšských vzťahov. Avšak mojím hlavným výskumným zameraním je intertextualita a intersemiotika. Publikovala som viaceré štúdie o interakcii medzi rôznymi znakovými systémami (vizuálnymi a verbálnymi) v poézii. A mojou, takpovediac srdcovou záležitosťou sú alúzie v literatúre a v kultúre.⁵ Som presvedčená o tom, že literárni vedci majú dnes jedinečnú

príležitosť dokázať, že literatúra má svoje pevné a nezastupiteľné miesto aj v kultúre, aj v spoločnosti.

POZNÁMKY

- ¹ Univerzitné mesto Tartu (nemecky Dorpat) bolo začiatkom 20. storočia duchovným centrom Estónska a sústreďovalo estónsku inteligenciu.
- ² Gustav Suits (1883–1956), estónsky básnik a literárny vedec. Viac ako desať rokov pôsobil na Univerzite v Helsinkách a systematicky sa venoval popularizácii fínskej literatúry v Estónsku a estónskej literatúry vo Fínsku. Suitsove *Dejiny estónskej literatúry* mali pre dané obdobie nesmierny význam. Suits bol člen Spoločnosti fínskej literatúry, bol Doctor honoris causa na Univerzite v Uppsale, bol člen korešpondent francúzskej Academie Septentrional a od roku 1938 bol akademikom Estónskej akadémie vied.
- ³ Jüri Talvet (1945), estónsky literárny vedec, básnik a prekladateľ. Je profesorom porovnávacej literárnej vedy na Univerzite v Tartu. Prednášal na viacerých zahraničných univerzitách vo Fínsku, v Holandsku, v Nórsku, vo Švédsku a v Španielsku.
- ⁴ Rodinný dom aj s obrovskou knižnicou, ktorý patrilo Marii Underovej a neskôr Friedebertovi Tuglasovi, venoval Tuglas vo svojom závete Estónskej akadémii vied. Od roku 1993 sa v ňom nachádza múzejné oddelenie Literárneho centra Underovej a Tuglasa Estónskej AV. Marie Underová (1883–1980), estónska poetka, významná predstaviteľka literárnej moderny. Bola členkou londýnskeho PEN-klubu. Roku 1944 emigrovala do Švédska, žila v Štokholme, kde aj zomrela. Underová bola opakovane navrhovaná na Nobelovu cenu za literatúru. Friedebert Tuglas, vl. menom Friedebert Mihkelson (1886–1971), estónsky prozaik, literárny kritik a prekladateľ. V období prvej Estónskej republiky (1920–1940) bol Tuglas najvýznamnejšou autoritou estónskej literatúry a kultúry. Bol členom Spoločnosti fínskej literatúry, členom Zväzu fínskych spisovateľov, ako aj členom londýnskeho PEN-klubu. Roku 1946 sa Tuglas stal členom korešpondentom Estónskej akadémie vied.
- ⁵ Anneli Mihkelev je autorkou monografie *Vihjamise poeetika* (Poetika alúzie), publikovanej roku 2005.

PhDr. Jana Tesařová, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
jana.tesarova@savba.sk